

Vondst van een Geelsnavelduiker *Gavia adamsii* in gedeeltelijk zomerkleed op Texel

Op 15 april 1994 troffen M. Hamerlinck en J. Huyge een dode Geelsnavelduiker aan op het strand tussen De Cocksdorp en de vuurtoren op Texel. De vogel zat onder de stookolie, was niet geheel vers meer en had, waarschijnlijk door rollen op het strand, nogal wat veren op de rug verloren. De duiker werd geschonken aan het Zoologisch Museum te Amsterdam en kon met enige moeite nog worden geprepareerd. Huid en skelet zijn in de collectie opgenomen onder nummer ZMA 38.191.

Het verenkleed verkeerde in een overgangsstadium van winter- naar zomerkleed. De lichaamsveren waren bijna volledig geruid en vertoonden de kenmerken van het adulte zomerkleed. Ook de staartveren waren nieuw. Alle slagpennen verkeerden in het laatste stadium van groei. Kop en hals waren nog in winterkleed, met veel groeiende zomerkleedveren, maar de veren aan de basis van de ondersnavel waren al grotendeels vernieuwd. Bij sectie bleek het om een mannetje te gaan. De vogel verkeerde in een slechte conditie en woog 5494 gr. De volgende maten werden genomen: vleugel (nog niet volledig uitgroeid) 370 mm, tarsus 94 mm, snavel tot veertrand 95 mm. Bauer & Glutz von Blotzheim (1966) en Cramp & Simmons (1977) geven voor mannetjes de volgende gewichten: 5700 gr (N=1) en 5000-5800 gr (N=3). Lagere gewichten zijn echter bekend. Een op 28 maart 1986 op Texel gevonden juveniel (geslacht onbekend) woog bijvoorbeeld slechts 3750 gr (M. F. Leopold *in litt.*).

De maag bevatte slechts een tiental steentjes, waarvan de grootste 10×9 mm en de kleinste 6×6 mm was (totaal gewicht 6.3 gr). De steentjes bestonden uit (melk)kwarts, zandsteen en kwartsiet, mineralen die wijdverspreid worden aangetroffen en geen aanwijzing gaven omtrent de herkomst van de vogel. De steentjes waren rond afgesleten en bevonden zich dus al geruime tijd in de maag. In een overzicht van het voorkomen van de Geelsnavelduiker in Nederland vermeldde Van IJzendoorn (1980) 19 gevallen tot en met 1979. In sommige jaren had het voorkomen een invasieachtig karakter. Zo waren er drie gevallen in 1970 en maar liefst negen in 1979. Sindsdien zijn er nog acht gevallen bekend geworden (van den Berg & Bosman 1994). Eén hiervan betrof een vondst op 15 december 1982 te Delft, die foutief als IJsdruiker *G. immer* gedetermineerd stond (Schenk & Schrijvershof 1984). De vondst van de Texelse vogel betrof dus het 28ste geval van de Geelsnavelduiker voor Nederland. Het vorige geval stam-

de uit 1986 en betrof eveneens een vondst op Texel. Deze vogel, een juveniel, werd in verzwakte conditie op 28 maart 1986 op het strand aangetroffen en overleed enige dagen later (M. F. Leopold *in litt.*). Slechts zeven van de 28 gevallen staan als adult (> 3e kj) vermeld. Er bevinden zich thans 13 in Nederland aangetroffen exemplaren in collecties (zie Bijlage).

Vrijwel alle gevallen kwamen uit de periode oktober-maart, met een piek in december-februari. Tot nu toe waren er slechts twee gevallen van buiten deze periode. Het eerste betrof een vondst te Hindeloopen op 29 april 1979, het tweede een overzomerende vogel die van 24 februari tot 24 september 1980 verbleef te Nederhorst den Berg en Kortenhoef (Blankert & van IJzendoorn 1980; van IJzendoorn 1980, 1981).

Dankwoord Ik bedank Adriaan Dijkse (EcoMare, Texel) voor zijn bemiddeling bij het verwerven van de vogel. Hans van Brandwijk wist, ondanks de slechte staat waarin de vogel verkeerde, deze toch nog fraai te prepareren. Dr J. H. Werner (Geologisch Museum, Amsterdam) determineerde de steentjes uit de maag van de vogel. Trinus Haitjema, Mardik Leopold en Philip Zeinstra verschaften informatie over verschillende vondsten. René Dekker (Leiden), Johan Fokkema (Leeuwarden) en Johan Reydon (Texel) verstrekten inlichtingen omtrent de Geelsnavelduikers in de onder hun beheer staande collecties. C. J. Hazevoet, C. S. Roselaar en Dr J. Wattel leverden commentaar op een eerdere versie van deze bijdrage.

Summary *White-billed Diver Gavia adamsii in partial breeding plumage found on the island of Texel.*

An oiled adult male White-billed Diver found dead on the island of Texel, 15 April 1994, and now in the collection of the Zoological Museum Amsterdam, constituted the 28th record for The Netherlands, the seventh record of an adult, and the third record outside the period October-March. The bird had moulted its body feathers into summer plumage but head and neck were still in winter plumage and in active moult, the tail was new and all flight-feathers had been replaced and were growing. There are now 13 specimens of White-billed Diver collected in The Netherlands in Dutch collections.

Literatuur

- BAUER K. M. & GLUTZ VON BLOTZHEIM U. N. 1966. Handbuch der Vögel Mitteleuropas 1. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
- VAN DEN BERG A. B. & BOSMAN C. A. W. 1994. Lijst van Nederlandse vogels. Eigen uitgave, Santpoort-Zuid.
- BLANKERT J. J. & VAN IJZENDOORN E. J. 1980. Geelsnavelduiker *Gavia adamsii* bij Nederhorst den Berg. Dutch Birding 2: 1-2.
- CRAMP S. & SIMMONS K. E. L. 1977. The Birds of the Western Palearctic, Vol. 1. Oxford University Press, Oxford.

- VAN IJZENDOORN E. J. 1980. Voorkomen van Geelsnavelduiker *Gavia adamsii* in Nederland. Dutch Birding 1: 90-93.
- 1981. Second calendar-year White-billed Diver summered in Netherlands in 1980. Dutch Birding 3: 6-8.
- SCHENK R. & SCHRIJVERS HOF P. G. 1984. Geelsnavelduiker bij Delft in december 1882. Dutch Birding 6: 131-132.

Tineke G. Prins, Instituut voor Systematiek en Populatiebiologie (Zoölogisch Museum), Postbus 94766, 1090 GT Amsterdam

Bijlage

In collecties aanwezige exemplaren van in Nederland aangetroffen Geelsnavelduikers (EMT = EcoMare, Texel; FNM = Fries Natuurmuseum, Leeuwarden; NMR = Natuurhistorisch Museum, Rotterdam; NNM = Nationaal Natuurhistorisch Museum, Leiden; ZMA = Zoologisch Museum, Amsterdam).

15 dec 1882	Delft (ZH), juveniel mannetje (NMR)
30 dec 1934	Zandvoort (NH), adult vrouwtje (NNM)
12 feb 1946	Noordwijk (ZH), adult vrouwtje (NNM)
14 feb 1946	Katwijk (ZH), adult vrouwtje (NNM)
9 feb 1970	Terschelling (Fr), adult vrouwtje (NNM)
12 feb 1970	Wijk aan Zee (NH), juveniel mannetje (ZMA)
25 feb 1970	Camperduin (NH), juveniel, geslacht onbekend (kop en vleugel, ZMA)
1 feb 1971	Ameland (Fr), juveniel, geslacht onbekend (FNM)
12 dec 1975	Lauwersoog (Fr), juveniel vrouwtje (coll. P.J. Zeinstra)
2 feb 1979	Ijmuiden (NH), juveniel vrouwtje (ZMA)
29 apr 1979	Hindeloopen (Fr), juveniel, geslacht onbekend (schedel, coll. T. Haitjema)
28 mrt 1986	Texel (NH), juveniel, geslacht onbekend (EMT)
15 apr 1994	Texel (NH), adult mannetje (ZMA)

Nestbouw, balts en paring van Roodhalsfuten *Podiceps grisegena* op het Grevelingenmeer

In de zomer van 1994 ging in het Grevelingenmeer op de locatie langs de Grevelingendam waar vaak Roodhalsfuten overzomerden (Ouweneel 1985), een paartje over tot nestbouw. Op 16 juli bevonden zich ter plaatse zes Roodhalsfuten. Twee vogels waren in de weer met het opduiken van planteden die op een hoop werden gedeponeerd tussen in het water liggende keien aan de voet van de stenen glooiing van de Grevelingendam. Van tijd tot tijd nam één van de vogels plaats op het nest in aanbouw. Nadat zich tot driemaal toe een baltsceremonie had voltrokken, volgde een paring op het nest. Daarna wisten en poetsten beide vogels zich. Een week later was van het nest niets meer te zien.

Voous (1960) vermeldt een voorkeur van de Roodhalsfuut voor plassen met een klein wateroppervlak, en als biotoop zoetwaterplassen met een weelderige bodembegroeiing. Cramp & Simmons (1977) vermelden "sometimes breeds on backwaters of large rivers or estuaries and on pools cut off from sea". Het in 1971 afgesloten, maar wel zout gebleven, Grevelingenmeer voldoet aan laatstgenoemde opgave van het broedbiotoop. Er zijn duidelijke aanwijzingen dat de Roodhalsfuut een regelmatige broedvogel in Nederland zal worden (Vlug 1993, van Dijk *et al.* 1994).

Summary *Nestbuilding and displaying Red-necked Grebes Podiceps grisegena on Lake Grevelingen*

On July 16, 1994 six Red-necked Grebes were present at a site where this species has been summering regularly in recent years. Two of the six birds were observed nest-building, displaying, and mating on the nest that day. The nest was situated among stones in the water at the foot of the dam closing off saline but tide-less Lake Grevelingen (Delta area, SW-Netherlands). The nest had disappeared a week later.

Literatuur

- CRAMP S. & SIMMONS K. E. L. 1977. The Birds of the Western Palearctic, Vol. 1. Oxford University Press, Oxford.
- VAN DIJK A. J., HUSTINGS F. & OFFEREINS R. 1994. Broedgevallen van de Roodhalsfuut *Podiceps grisegena* in Nederland in 1980-92. Limosa 67: 76-78.
- OUWENEEL G. L. 1985. Overzomerende Roodhalsfuten *Podiceps grisegena* op de Grevelingen. Limosa 58: 74-75.
- VLUG J. J. 1993. De Roodhalsfuut (*Podiceps grisegena*) in de broedtijd in Nederland en West-Europa. Graspieper 13: 75-84.
- VOOUS K. H. 1960. Atlas van de Europese Vogels. Elsevier, Amsterdam.

G. L. Ouweneel, Lijster 17, 3299 BT Maasdam

B. van der Velden, Hoge Kade 30, 3341 BE Hendrik-Ido-Ambacht

Man en vrouw Tureluur *Tringa totanus totanus* zijn gedurende de broedtijd in het veld te herkennen

Volgens de literatuur is de geslachtelijke dimorfie bij de Tureluur gering. Wat betreft biometrie is het vrouwtje gemiddeld iets groter en zwaarder dan het mannetje (Glutz *et al.* 1977, Cramp & Simmons 1983, Stiefel & Scheuffler 1984). Cramp en Simmons (1983) geven slechts voor de vleugellengte een significant verschil: de vleugels van Nederlandse tureluurvrouwtjes zijn twee mm langer dan de vleugels van mannetjes (gemiddeld 161 te-

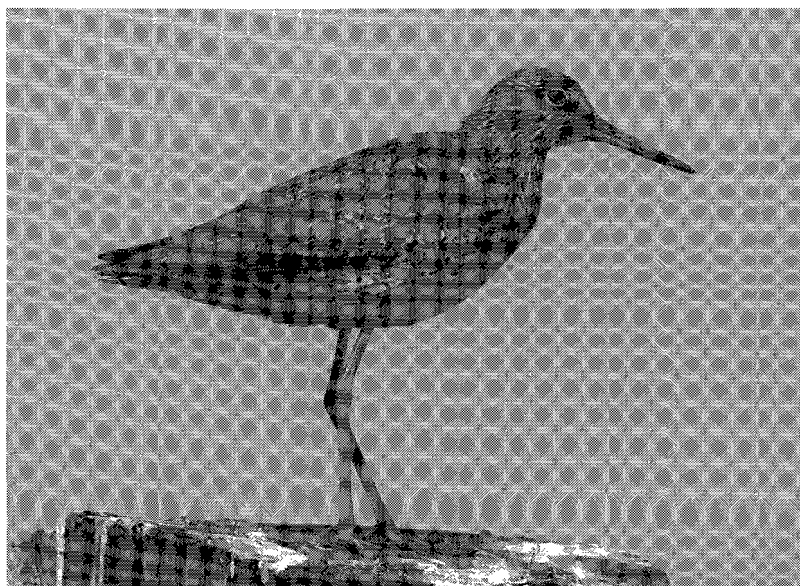
gen 159 mm). Wat betreft het broedkleed worden binnen de ondersoort *T. t. totanus* drie kleurvarianten onderscheiden; een bruine, een grijze en een kanceelkleurige vorm, met overgangen ertussen. Dit onderscheid gaat samen met verschillen in geografische verspreiding binnen het broedareaal (Glutz *et al.* 1977). De overgangen tussen de geografische delen zijn niet scherp maar geleidelijk. De bruine vorm overheerst in Scandinavië, Spanje en in delen van het Verre Oosten. De grijze vorm overheerst in Nederland, België en ZO-Europa. Vogels uit Groot-Brittannië en Ierland werden vroeger beschouwd als een aparte ondersoort (*T. t. britannica*) vanwege het kanceelkleurige broedkleed, waarin ze gelijkenis vertonen met de IJslandse ondersoort *T. t. robusta*. Tegenwoordig worden ze echter gezien als een geografische variant binnen de ondersoort *T. t. totanus*, die ook nog dominant voorkomt in Oostenrijk, Hongarije, West-Siberië en delen van het Verre Oosten.

Seksuele dimorfie In de kleur van het broedkleed van *T. t. totanus* zou er geen verschil bestaan tussen de seksen (Glutz *et al.* 1977, Cramp & Simmons 1983, Stiefel & Scheufler 1984). Mijn ervaringen gedurende zeven jaar veldonderzoek zijn echter anders.

Gedurende de jaren 1988-94 heb ik onderzoek gedaan naar het broedsucces van weidevogels in relatie tot het graslandgebruik op gangbare melkveebedrijven in het Zuidelijk Westerkwartier, provincie Groningen. Hiertoe heb ik jaarlijks op zo'n 120 ha grasland naar weidevogelnesten gezocht (waaronder die van de Tureluur) met het doel de lotgevallen van deze nesten te volgen. Een effectieve manier van nesten zoeken is het zoeken 'op de vogel'. Dat wil zeggen dat je aan de hand

van het gedrag van de vogels de nestplaats vaststelt. Naast het toevallig opjagen van het nest is dit bijna de enige manier om een tureluurnest te vinden. De Tureluur bouwt zijn nest namelijk zo diep in de vegetatie, dat dit op het oog zeer moeilijk is te zien. Om die reden heb ik gedurende deze jaren het gedrag van Tureluurs in de broedfase intensief bestudeerd. Daarbij kreeg ik op grond van de rolverdeling tijdens de balts en de nestfase na verloop van tijd de indruk dat er een systematisch verschil bestond in de kleur van het broedkleed van mannetjes en vrouwtjes. Vroeg in het broedseizoen treedt bijvoorbeeld veelvuldig het zogenaamde 'grond-jagen' op, waarbij een vogel een andere vogel achterna jaagt in een kruip-door-sluip-door achtervolging door de vegetatie. Kleuringen en observaties aan kooivogels wezen uit dat in de meeste jaagpartijen een mannetje jaagt en een vrouwtje de gejaagde is (Hale in: Cramp & Simmons 1983). Voor en tijdens de eilegfase leidt het mannetje het vrouwtje veelvuldig naar een pas geconstrueerd nestkuilte en vertoont daarbij het ook van andere steltlopers bekende 'schraapgedrag' (Glutz *et al.* 1977). Daarbij buigt de vogel zich voorover in de nestholte en maakt schrapende bewegingen met de poten.

Nu nam ik waar dat in veel gevallen de vogels die ik voor mannetjes hield, op de kruin, het achterhoofd, de nek en de zijanten daarvan, de mantel, de rug en op de flanken duidelijk zwarter waren dan de vogels die ik voor vrouwtjes hield. De vrouwtjes waren meer vaal bruin-grijs. Dit verschil werd meer uitgesproken naarmate het broedseizoen vorderde en de vrouwtjes steeds valer leken te worden. Het verschil was niet altijd duidelijk, maar naar mijn indruk even vaak als bij bijvoorbeeld Grutto's *Limosa limosa* (welke ik

Tureluur, Zaanstreek, 20 mei 1992 (A. C. Zwaga). Redshank *Tringa totanus*.

gedurende diezelfde jaren om dezelfde reden intensief heb geobserveerd). Voor de Grutto wordt in de literatuur echter wel een verschil in de kleur van het broedkleed tussen mannetjes en vrouwtjes opgegeven (Glutz *et al.* 1977, Cramp & Simmons 1983). Op basis van mijn waarnemingen is daarvoor de Tureluur eveneens aanleiding.

Vergelijking met de Grutto Om enige onderbouwing van deze stelling te geven heb ik gedurende de veldseizoenen 1992 en 1994 geturfd in hoeveel gevallen van waargenomen paartjes Grutto's en Tureluurs daadwerkelijk een duidelijk kleurverschil te zien was en in hoeveel gevallen niet. Wanneer de frequenties voor beide soorten overeen komen, is dat op te vatten als een ondersteuning van de stelling. Een probleem is echter dat niet alle gedragingen exclusief voor de ene sekse dan wel voor de andere sekse zijn. Van de genoemde voorbeelden, waaruit ik de indruk kreeg van een systematisch verschil tussen mannetjes en vrouwtjes, is bijvoorbeeld bekend dat dit verreweg de meest voorkomende rolverdeling is, maar dat daarop uitzonderingen bestaan. Soms geschiedt het grondjagen tussen twee mannetjes en soms vertoont ook het vrouwtje het schraapgedrag (Cramp & Simmons 1983).

Hoe kon ik er nu zeker van zijn of ik met een mannetje dan wel een vrouwtje van doen had? Die zekerheid was te krijgen door alleen gegevens te gebruiken van paartjes die gedrag vertoonden waarbij het onderscheid onmiskenbaar (en biologisch onvermijdelijk) is. Zo onderscheidt het mannetje Tureluur zich door het bespringen van het vrouwtje tijdens de copulatie en het 'vleugelwaaieren' schuin achter het vrouwtje voorafgaand aan de copulatie (Cramp & Simmons 1983). Het mannetje Grutto onderscheidt zich onmiskenbaar door het bespringen van het vrouwtje bij de copulatie, 'vleugelwaaieren' schuin achter het vrouwtje voorafgaand aan de copulatie en het 'staartvertoon', waarbij het mannetje het vrouwtje zijwaarts nadert met de staart uitgespreid schuin naar onderen gericht en de rug- en schouderveren opgezet (Cramp & Simmons 1983).

In totaal kwam van 13 van de 17 broedparen van de Tureluur de vermoede sekse op grond van kleedkenmerken overeen met de waargenomen sekse op grond van baltsgedrag. Voor de Grutto was dit in 11 van de 15 broedparen het geval. De gegevens wijzen erop dat het verschil tussen mannetjes en vrouwtjes Tureluurs even vaak duidelijk is als tussen mannetjes en vrouwtjes Grutto's, namelijk in c. 75 % van de paren met eenduidig heteroseksueel gedrag ($X^2=0.11$, $N=17$ (Tureluur), $N=15$ (Grutto), n.s.). Dit betekent dat er evenals bij de Grutto reden is om bij de Tureluur seksuele dimorfie in het broedkleed te onderscheiden. De aantallen zijn weliswaar klein, maar ze geven een indicatie en op grond hiervan wellicht aanleiding tot omvangrijker studie.

Dankwoord Ik dank Hans Dallinga voor het beschikbaar stellen van informatie en Wibe Altenburg voor commentaar op de concepttekst.

Summary *Male and female Redshanks* Tringa t. totanus are distinguishable in the field.

Breeding Redshanks in the northern part of The Netherlands with obvious male display- and copulation behaviour had blacker crown, nape, mantle and flanks as compared to birds with obvious female behaviour. Birds identified as females had a paler brownish-grey plumage. Of birds sexed on the basis of these plumage differences, 75% appeared to be sexed correctly as determined by their roles in courtship- and copulation behaviour. A similar result was obtained in Black-tailed Godwits *Limosa limosa*.

Literatuur

- CRAMP S. & SIMMONS K. E. L. (eds.) 1983. The birds of the Western Palearctic, Vol. 3. Oxford University Press, Oxford.
- GLUTZ VON BLOTZHEIM U. N., BAUER K. M. & BEZZEL E. 1977. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, 4. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.
- STIEFEL A. & SCHEUFLE H. 1984. Der Rotschenkel. Ziemsen Verlag, Wittenberg Lutherstadt.

Ernst Oosterveld, Topweer 7, 9865 VD Opende